

บทที่ 2

เมืองเพชรบุรีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในบริเวณลุ่มแม่น้ำเพชรบุรีซึ่งมีมาแต่โบราณจนเป็นชุมชนเมืองอันมั่นคงในสมัยอยุธยา โดยมีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นในสังกัดหัวเมืองฝ่ายตะวันตก¹ ชาวต่างชาติในสมัยอยุธยารู้จักเมืองนี้ในชื่อเมือง "พริบพรี" โยสต์ เซาเต็น (SCHOUTEN JOOST) บาทหลวงฝรั่งเศสที่เดินทางมาไทยสมัยอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2214 เรียกเมืองนี้ว่า "พิวรี (Pypry)" และเดอลาลูแบร์ (DE LA LOUBERE) ราชทูตฝรั่งเศสที่มาอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2216 เรียก "พิเพลิ (Pipeli)" เมืองนี้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของศูนย์กลางที่อยู่อย่างใกล้ชิด ความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในฐานะเมืองหน้าด่านรับศึกจากทางตะวันตกย่อมชี้ให้เห็นความสำคัญในการเป็นเมืองสะสมกำลังพลจำนวนมากและย่อมแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเพชรบุรีเป็นเมืองขนาดใหญ่ กำลังคนที่สะสมไว้ในเมืองนี้อย่อมอยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบไพร่ เป็นกำลังสำคัญทั้งทางด้านการรบและด้านเศรษฐกิจ การจัดระเบียบของสังคมที่มีมาตั้งแต่อยุธยากลายเป็นพื้นฐานให้มีความมั่นคงยั่งยืนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นทั้งในด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง

สภาพสังคม

เซเบเรต์ ทูตฝรั่งเศสซึ่งเดินทางเข้ามาในไทยเมื่อ พ.ศ. 2230 ได้บันทึกไว้คร่าวๆ ที่เดินทางกลับในเส้นทางทางเรือจากอยุธยา-แม่กลอง-เพชรบุรี-ชะอำ-ปราณ-มะริด ว่า เพชรบุรีเป็นเมืองขนาดใหญ่กว่าเมืองอื่นในเส้นทางนี้ ในศูนย์กลาง

---

¹"คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม" แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 3: 1 (1 มกราคม 2512) หน้า 55.

ชุมชนซึ่งอยู่ลึกเข้าไปจากปากน้ำเพชรบุรีประมาณ 8 ไมล์ มีลักษณะเป็นเมืองที่มีป้อม
 หอรบกำแพงเมืองแข็งแรง ส่วนบริเวณรอบนอกออกมาจากศูนย์กลางสู่ปากแม่น้ำเพชรบุรี
 มีราษฎรจับจองที่ดินทำกินทั้ง 2 ฝั่ง โดยได้ตั้งข้อสังเกตว่า "วัดในเมืองนี้มีเป็นอันมาก
 และอยู่ใกล้ท่าน้ำ"² วัดในสมัยอยุธยาที่มีหลักฐานปรากฏเป็นจำนวนมากในเมือง
 เพชรบุรีเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาซึ่งราษฎรยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งทางใจ
 และชี้ให้เห็นรากฐานแห่งการตั้งชุมชน การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง อิทธิพล
 ของศาสนาพุทธที่ปรากฏในงานศิลปะกลายเป็นลักษณะเด่นที่เป็นแบบฉบับของเมือง
 เพชรบุรีดังที่ สน สิมাত্রัง ได้กล่าวถึง "สกุลช่างเพชรบุรี"³ ว่าเป็นงานศิลปะ
 ที่ทำขึ้นในเขตเมืองเพชรบุรีมีแบบฉบับศิลปะเฉพาะตนไม่เหมือนกับศิลปะที่ทำขึ้นในท้องถิ่น
 อื่นแม้ว่าจะเป็ระยะเวลาร่วมสมัยกับกรุงศรีอยุธยาก็ตาม⁴ วัดที่ยังคงมีศิลปกรรม

² กรมศิลปากร, "จดหมายเหตุของมองซิเอร์เซเบเรต์ราชทูตฝรั่งเศส",
ประชุมพงศาวดารภาค 49 เล่ม 29 (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2511), หน้า 185.

³ เดิมเป็นคำจำกัดความของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีที่ใช้เปรียบเทียบกับ
 สกุลช่างจิตรกรรมสายเพชรบุรีกับนนทบุรี ต่อมาก็เห็นว่านอกจากจิตรกรรมฝาผนัง
 นั้นยังมีงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมรวมอยู่ในสกุลช่างสายนี้ด้วย จาก : อนุวิทย์
 เจริญศุภกุล, องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทย (กรุงเทพฯ : การพิมพ์สตรีสาร, 2521)
 หน้า 130.

⁴ สน สิมাত্রัง, จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์ (ขอนแก่น :
 คณะกรรมการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2522) หน้า 30.

สมัยอยุธยาปรากฏอยู่ในเมืองเพชรบุรี เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม^๖ วัดเกาะ^๗ วัดสระบัว^๘ วัดพระนอนและวัดไผ่ล้อม^๙ วัดต่าง ๆ เหล่านี้ตั้งกระจัดกระจายกันในบริเวณกว้าง แสดงให้เห็นขนาดของชุมชนเมืองที่กว้างขวาง ทั้งนี้เนื่องจากวัดย่อมเกิดจากศรัทธาของผู้คนและวัดมักเป็นองค์ประธานในชุมชนแต่ละกลุ่ม

พระพุทธรูปที่เจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นตั้งหลักฐานที่ปรากฏนี้ชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญของสถาบันศาสนาซึ่งทำหน้าที่เป็นเสมือนห่วงโซ่สำคัญที่เชื่อมโยงน้ำใจของคน 2 กลุ่มที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้สังคมเมืองเพชรบุรีก็มิได้ต่างจากเมืองอื่น ๆ ที่ร่วมสมัย กล่าวคือคนกลุ่มหนึ่งมีฐานะเป็น "ชนชั้นผู้ปกครอง" มีบรรดาศักดิ์ อำนาจ บารมีและอิทธิพลลดหลั่นกันลงมาจากเจ้าเมืองซึ่งเป็นขุนนางที่มีอำนาจสูงสุดในเมืองเพชรบุรี มีบรรดาศักดิ์เป็น "พระยา"^{๑๐} และขุนนางในกรมการเมือง เช่น หลวงปลัด ยกกระบัตร หลวงมหาดไทย ขุนแพ่ง ขุนศุภมาตรา ขุนแขวง ขุนจำเมือง ฯลฯ รวมทั้ง

---

^๖ มีภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถ บานประตูไม้จำหลักลายก้านขดบนศาลาการเปรียญและพระประธานในพระอุโบสถ.

^๗ มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตามตัวหนังสือจดปีที่เขียนภาพ (พ.ศ. 2277).

^๘ มีลายเขียนสีบนเพดานพระอุโบสถฝีมือช่างสมัยพระเจ้าปราสาททอง พระพุทธรูปและฐานชุกชีในพระอุโบสถเหมือนฝีมือช่างที่วัดไชยวัฒนารามทุกอย่าง จาก น.ณ.ปากน้ำ, ศิลปะแห่งอาณาจักรไทยโบราณ (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2520) หน้า 13.

^๙ ปัจจุบันเป็นวัดร้างคงเหลือเพียงพระอุโบสถครึ่งหลัง ผนังที่กั้นห้องมีลายปูนปั้นภาพพุทธประวัติมีผู้สันนิษฐานว่า วัดนี้จะสร้างหรือปฏิสังขรณ์ในสมัยพระเพทราชาหรือในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน จาก เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

นายกองค่าน คนกลุ่มนี้แม้มีจำนวนเพียงเล็กน้อย แต่มีอำนาจโดยตรงในการควบคุมดูแลไพร่พลให้อยู่ในกรอบแห่งกฎหมายและกำกับการทำงานของไพร่ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อเอื้ออำนวยผลประโยชน์ต่อรัฐให้มากที่สุด ในขณะที่เดียวกันคนส่วนใหญ่ของชุมชนดำรงฐานะ "ชนชั้นผู้ได้ปกครอง" ต้องสละกำลังกายกำลังทรัพย์แก่ราชการ โดยมีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย มีปัจจัยสนองความต้องการของชีวิตเพียงเท่าที่จำเป็น เมื่อเซเบเรต์เดินทางถึงเมืองเพชรบุรีในตอนปลายสมัยอยุธยา (พ.ศ. 2230) ก็ได้บันทึกสภาพทั่วไปของสามัญชนตอนหนึ่งว่า

...บ้านเรือนในเมืองนี้ไม่งดงามเลย' เพราะเป็นเรือนที่ปลูกด้วยไม้ไผ่ทั้งสิ้น สิ่งทั้งามก็มีวัดวาอารามเท่านั้น...

ช่องว่างระหว่างคน 2 ระดับนี้ถูกประสานเข้าด้วยกันโดยสถาบันศาสนา ซึ่งเป็นตัวกลางกล่อมเกลาคความขัดแย้งต่าง ๆ เป็นแหล่งสร้างจริยธรรมในสังคม สืบทอดศาสตร์และศิลปต่าง ๆ โดยมีพระภิกษุและวรรณกรรมวัดประเภทกลอนเทศน์กลอนสวดเป็นสื่อ^{๑๐} ดังนั้นสามัญชนจึงสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุขภายใต้การเกณฑ์แรงงานและข้อจำกัดในระบบไพร่ตลอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๐}กรมศิลปากร, "จดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์", หน้า 185.

^{๑๑}ยังคงเป็นศิลปะพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน.

สังคมเมืองเพชรบุรีเป็นสังคมของคนหลายเชื้อชาติมาตั้งแต่สมัยอยุธยา
 ชาวจีนเป็นชนชาติหนึ่งที่น่าจะเป็นสมาชิกที่ได้รับการยอมรับของสังคมเมืองนี้โดย
 เปิดเผยและได้รับการยอมรับจากชาวไทยพุทธซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ในระดับหนึ่ง
 ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธารามซึ่งเขียนขึ้นใน พ.ศ. 2277
 จึงปรากฏรูปพระจีนพวงพล้อย รวมทั้งมีรูปชาวจีนปะปนอยู่กับรูปฝรั่งซิม้า ครั้นถึงสมัย
 รัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อผู้อพยพชาวจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาค้าขายทั่วไปในไทย
 เป็นจำนวนมากนั้น¹ ก็ปรากฏว่าที่เมืองเพชรบุรีมีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบ
 อาชีพด้วยและน่าจะมีจำนวนมากเช่นกัน ทั้งนี้พิจารณาจากความเป็นไปได้ โดย
 วิเคราะห์จากกรณีที่ชุมชนต่าง ๆ แถบลุ่มแม่น้ำท่าจีนและลุ่มแม่น้ำแม่กลองมีชาวจีน
 เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินจำนวนมากจนสามารถตั้งสมาคมลับอั้งยี่ได้ในรัชกาล
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว² และการคมนาคมระหว่างเมืองในแถบ
 ลุ่มน้ำดังกล่าวนี้

¹ ในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยต่อรัชกาล
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามายังไทยถึงปีละ
 7,000 คน จาก John Crawford, Journal of Oxford University to
 the Court of Siam and Cochin China (Japan : Oxford University
 Press, 1967), PP.412.

² ดูรายละเอียดใน ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "สมาคมลับอั้งยี่ใน
 ประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453", อักษรศาสตร์นิพนธ์ 1 : รวบรวมบทความทาง
 ประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทพประทานพร, 2525)

กับเมืองเพชรบุรีเป็นไปโดยสะดวก¹³ มีชาวจีนหลายคนที่ปรากฏชื่อในฐานะเจ้าภาษี นายอากรเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น¹⁴ ชาวจีนเหล่านี้อยู่นอกระบบไพร่ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานแต่ต้องจ่ายค่าแรงผูกปีแก่ทางราชการ เมืองใดที่มีจำนวนชาวจีนมากก็จะเก็บค่าแรงผูกปีได้มากและการที่เมืองเพชรบุรีอยู่ในกลุ่มเมืองที่สามารถเก็บค่าแรงผูกปีได้สูงในอันดับต้น ๆ¹⁵ ย่อมสะท้อนให้เห็นชาวจีนเมืองเพชรบุรี ซึ่งมีจำนวนมากในอันดับต้น ๆ เมื่อเทียบกับเมืองอื่นที่มีชาวจีนเข้าไปอยู่ด้วยเช่นกัน

นอกจากชาวจีนแล้ว ชาวต่างชาติอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทอยู่ในสังคมเมืองเพชรบุรีอย่างเห็นได้ชัด คือชาวลาว ซึ่งมีทั้งลาวเวียง ลาวพวนและลาวทรงดำ ชาวลาวเหล่านี้ไม่ใช่ชนพื้นถิ่นดั้งเดิมแต่เป็นกลุ่มคนที่อพยพจากถิ่นฐานเดิมเข้ามาอยู่ในแผ่นดินไทยในฐานะเชลยสงคราม กลุ่มชาวลาวเข้ามาในไทยครั้งแรกในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อกองทัพไทยไปตีเมืองเวียงจันทน์ได้สำเร็จใน พ.ศ. 2321

---

¹³ จากเส้นทางการเดินทางของสุนทรภู่จากกรุงเทพฯ-เพชรบุรี ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นักเดินทางสามารถใช้เรือเล็กแล่นจากปากแม่น้ำแม่กลองเลียบชายฝั่งทะเลบริเวณอ่าวบ้านแหลมแล้วเข้าสู่ปากน้ำเพชรบุรีเดินทางถึงเมืองเพชรบุรีได้ ชาวจีนจำนวนหนึ่งจากเมืองในแถบลุ่มน้ำท่าจีนและแม่กลองจึงมีโอกาสเดินทางสู่เมืองเพชรบุรีได้โดยสะดวก.

¹⁴ ดูรายละเอียดในหน้า 28 .

¹⁵ เมืองที่สามารถจัดเก็บค่าแรงผูกปีได้สูงในระดับต้น ๆ ตามตัวเลขจำนวนคนจีนที่เสียค่าแรงผูกปีคราว พ.ศ. 2404, 2407 และ 2410 ได้แก่ กรุงเทพฯ นครไชยศรี ภูเก็ต ฉะเชิงเทรา จันทบุรี ราชบุรี ชลบุรี สมุทรสาคร เพชรบุรี สมุทรปราการ...ฯลฯ จาก กจช. เอกสาร ร.5 เลขที่ 172/8 เรื่องพระยาครีนิพนธ์ขอพระราชทานทำบาญชีผูกปีจีน.

แล้วในปี่รุ่งขึ้นโปรดให้ยกกองทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง เมืองทัน เมืองม่วย ซึ่งเป็นเมืองของไทยทรงดำตั้งอยู่ในเขตญวนเหนือ "แล้วพวกครัวไทยเวียง" 'ไทยดำลงมากรุงธนบุรีในเดือนยี่' ไทยซ่งดำให้ไปอยู่เพชรบุรี"¹⁶ 'การอพยพของชาวลาวสู่เมืองเพชรบุรียังมีอีกหลายระลอก ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณ พ.ศ. 2378 ชาวลาวทรงดำก็ได้อพยพเข้ามาในไทยอีก ดังปรากฏในบันทึกของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเมื่อคราวเป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อ พ.ศ. 2430 ว่า

...พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาธรรมยาภยกกองทัพขึ้นมาเมืองแกลง จัดราชการเรียบร้อย แล้วได้เอาครัวเมืองแกลงและสิบสองจุไทยซึ่งเป็นไทยดำลงมากรุงเทพฯ เป็นอันมาก เพราะขึ้นไว้ก็เกรงจะเกิดการยุ่งยากแก่ทางราชการขึ้นอีก ครั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้พวกไทยดำเหล่านั้นไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ ณ เมืองเพชรบุรีจนได้ชื่อว่า 'ลาวซ่ง' เกิดบุตรหลานเหลนอยู่ในเวลานี้หลายพันคน ทหารที่ได้ยกกองทัพมาจับข้าพเจ้าคราวนี้ได้เกณฑ์เอาลาวซ่งที่เป็นชายฉกรรจ์ขึ้นมาด้วยหลายร้อยคนและพวกนี้ได้พบญาติพี่น้องซึ่งอยู่ในเมืองแกลงเป็นอันมาก...

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁶ "พระบริหารเทพธานี, ประวัติศาสตร์ชาติไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, 2511), หน้า 216.

¹⁷ กรมศิลปากร ประวัติการของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : ศิลปสภา, 2504) หน้า 622.

ชาว "ลาวซ่ง" เรียกตัวเองว่า "ไทยทรงดำ" ทั้งนี้จากการอธิบายของผู้รู้ประจำถิ่นว่า เนื่องจากชาวบ้านรับรู้ความเป็นมาของตนว่ามาจากดินแดนลาว แต่เชื้อสายที่แท้จริงเป็นผู้ไทยคำจึงเลิกเรียกตัวเองว่า "ลาวโซ่ง" เปลี่ยนมาเรียก "ไทยโซ่ง" หรือ "ไทยทรงดำ" แทน¹

การที่ราชการกำหนดให้ชาวลาวตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เพชรบูรณ์นั้นน่าจะมีจุดหมายสำคัญคือ เพื่อเพิ่มพูนกำลังคนให้กับหัวเมืองชั้นในด้วยจุดหมายทางยุทธศาสตร์และคำนึงถึงความสะดวกในการดูแล จึงส่งให้มาอยู่ที่เดียวกันรวมตามเชื้อชาติ นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจอีกด้วย ชาวลาวเหล่านี้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนภายใต้ระบบไพร่จึงเป็นทหาร ถูกเกณฑ์ไปราชการสงครามและเป็นแรงงานเกณฑ์สร้างเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เพิ่มผลผลิตทางเกษตร การทำส่วยประเภทต่าง ๆ ส่งรัฐเพื่อเป็นเสบียงสำหรับพระนครและส่งไปขายต่างประเทศ และเพิ่มพูนอำนาจให้มูลนายไทยบางคน เพื่อเป็นอำนาจต่อรองทางการเมืองอีกด้วย

ภายใต้ระบบไพร่ ชาวลาวส่วนหนึ่งจะมีฐานะทางสังคมเป็นไพร่สมสังกัดมูลนาย ปรากฏหลักฐานเอกสารในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่าที่เมืองเพชรบุรี ลาวพวน ลาวทรงดำ จำนวนหนึ่งเป็นเลขสมของพระยาสุรินทรฤาชัย เจ้าเมืองเพชรบุรีและของกรมการเมือง เช่น หลวงปลัดยกกระบัตร หลวงมหาดไทย ขุนแพ่ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สัมภาษณ์ คุณมัน เขื่อนเพชร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี เมื่อ กุมภาพันธ์ 2531.

ไพร่หลวงลาวเหล่านี้จะถูกเกณฑ์แรงงาน เกณฑ์สิ่งของที่ราชการต้องการ ใช้เป็นครั้งคราวนอกเหนือจากการเข้าเดือนตามปกติ ดังเช่นกรณีเกณฑ์เลกลาว คงเมืองของเมืองเพชรบุรี ตัดไม้ เชื้อน ท่อน้ำใน พ.ศ. 2365 โดยกำหนดว่า ลาวพวน 63 คน หาไม้ 120 แผ่น เลกกองลาวทรงดำ 315 คน หาให้ได้ 195 แผ่น²³ และในกรณีเกณฑ์ลาวพวน ลาวทรงดำ เมืองเพชรบุรีเมืองราชบุรี ตัดไม้ ตะเคียนสำหรับทำเรือมาใช้ในการทอดพระกฐินเมื่อ พ.ศ. 2394²⁴ นอกจากนี้ ไพร่หลวงลาวทรงดำยังเป็นกำลังสำคัญในการก่อสร้างของทางราชการอีกด้วย ในการเกณฑ์ไพร่เข้าช่วยกันทำวัดนามบุญผดุงในปิมะโรง เมื่อ พ.ศ. 2399 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีรับสั่งว่า

...โปรดเกล้าฯ ว่า เลกเขมรเมืองราชบุรี เลกลาวเมืองเพชรบุรี จำนวนปิมะโรง อัฐศกนี้ว่างเปล่าอยู่ ขอแรงมาช่วยทำวัดนามบุญผดุง คณะเดือน เลกเขมรทำเดือน 3 5 7 เลกลาวเพชรบุรี ทำเดือน 4 6 8 10 จำนวน 50 คน²⁵

และวัดนามบุญผดุงนี้ได้ใช้แรงเลกลาว เมืองเพชรบุรีจน 'จ.ศ. 1220 งานก็ยังไม่แล้วเสร็จ...'²⁶

²³ เรื่องเดียวกัน.

²⁴ กจช. เอกสาร ร.4 เล่ม 1 จ.ศ. 1213 สารตราว่าด้วยเกณฑ์มาดเรือ เร่งมาดเรือ หน้า 169 - 171.

²⁵ กจช. เอกสาร ร.4 เล่ม 1 จ.ศ. 1218 สารตราว่าด้วยเกณฑ์เลก เขมรลาวเข้าเดือนทำวัดนามบุญผดุง, หน้า 235-236 (ปัจจุบันคือ วัดมกุฏกษัตริยาราม).

²⁶ กจช. เอกสาร ร.4 เล่ม 15 จ.ศ. 1220 หน้า 254.

ขุนคุมมาตรา ขุนแขวง ขุนจำเมือง ฯลฯ จำนวน 225 คน¹⁹ ไพร่สมลาว เหล่านี้มีหน้าที่รับใช้มูลนายแต่ในบางครั้งก็ต้องทำหน้าที่ประจำการเหมือนไพร่หลวง เช่น รักษาปากน้ำ ส่งน้ำสำเภา เป็นพนักงานสีข้าวจ่ายราชการและเฝ้าฉางหลวง รักษาโรงปืนหลวง และรักษาด่าน เป็นต้น²⁰

ชาวลาวอีกส่วนหนึ่งจะมีฐานะทางสังคมเป็นไพร่หลวง (ไพร่ลาวคงเมือง และเลกลาวเข้าเดือน) ไพร่เหล่านี้ถูกเกณฑ์แรงงาน เกณฑ์สิ่งของที่ราชการต้องการใช้เป็นครั้งคราวนอกเหนือจากการเข้าเดือนตามปกติ ลาวพวน ลาวทรงดำ ส่วนหนึ่งจะได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นขุนนางลาว คอยควบคุมดูแลไพร่ลาว เหล่านี้ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กองลาวทรงดำมีขุนนางลาว 17 คน และกองลาวพวน มีขุนนางลาว 13 คน²¹ ส่วนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมืองเพชรบุรีมีกองลาวพวนจำนวน 63 คนและกองลาวทรงดำมีเลกลาวทรงดำ 315 คน มีไพร่สมทั้งลาวพวน ลาวทรงดำ 228 คน²²

¹⁹ กจช. "จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2" สมุดไทยดำเส้นดินสอขาว, เลขที่ 7, ใบบอกพระยาสุรินทรภำชัย เมืองเพชรบุรี ร่องทุกข์เรื่อง เกณฑ์เลกตัดไม้ เชื้อนท่อน้ำ ไม่เสมอภาคกัน, จ.ศ. 1184.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹ กจช. "จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1" สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว, เลขที่ 5 บัญชีจ่ายเงินเบี้ยหวัด จ.ศ. 1168.

²² กจช. "จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2" สมุดไทยดำเส้นดินสอขาว, เลขที่ 7, ใบบอกพระยาสุรินทรภำชัย เมืองเพชรบุรี ร่องทุกข์เรื่อง เกณฑ์เลกตัดไม้ เชื้อนท่อน้ำ ไม่เสมอภาคกัน, จ.ศ. 1184.

แม้ชาวลาวในเมืองเพชรบุรีจะมีฐานะดั้งเดิมคือ เชลยสงคราม แต่เมื่ออยู่ในระบบไพร่ ชาวลาวเหล่านี้ก็เป็นกำลังสำคัญในราชการเมืองเพชรบุรีและได้รับการปฏิบัติจากทางราชการไม่ต่างจากไพร่ชาวไทย เมื่อมีการฝึกอาวุธลูกห่มใน พ.ศ. 2394 นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าขุนหมื่นไพร่หลวงอายุมากหัดยาก จึงเกณฑ์เฉพาะไพร่ลูกห่มอายุตั้งแต่ 15 - 19 ปี เข้าไปฝึกอาวุธ เกณฑ์ลูกห่มลาวจากเมืองเพชรบุรีในกองหลวงณรงค์ภักดี 28 คน ไพร่ลมเจ้าเมืองกรมการ 48 คน ลาวพวน 6 คน ลาวทรงดำ 44 คน²⁷ หากพิจารณาจากจำนวนไพร่ที่เกณฑ์นี้ ไพร่เจ้าเมืองกรมการน่าจะไม่ใช่ชาวลาวเพราะได้ระบุจำนวนชาวลาวในวรรคต่อมาและหากไพร่เจ้าเมืองกรมการเป็นชาวไทย การจัดเกณฑ์ไพร่ลาวในอัตราใกล้เคียงกับไพร่ชาวไทยเช่นนี้น่าจะชี้ให้เห็นภาพสังคมเมืองเพชรบุรีในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าจำนวนไพร่หลวงชาวไทยในเมืองเพชรบุรีคงลดลงมากจนชาวลาวกลายเป็นไพร่หลวงกลุ่มใหญ่ที่ยังเหลืออยู่และก็เป็นไปได้อีกเช่นกันที่ไพร่ลาวเมืองเพชรบุรีอยู่ในข้อยกเว้นเกี่ยวกับการลดเวลาการเกณฑ์แรงงานตามระบบไพร่ ไพร่ลาวเหล่านี้จึงกลายเป็นกำลังสำคัญในราชการเมืองเพชรบุรีในเวลาต่อมา

เมืองเพชรบุรี แม้จะมีชนหลายกลุ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานท่ามาหากินทั้งชาวไทยพื้นถิ่นดั้งเดิมและชาวลาวกับชาวจีนซึ่งอพยพเข้ามาในภายหลัง ชนเหล่านี้สามารถประสานประโยชน์เข้าหากันได้อย่างกลมกลืนภายใต้อำนาจของขุนนางไทย ซึ่งจัดเป็นชนชั้นผู้ปกครองและเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมดูแลสังคมเมืองเพชรบุรีให้สันติสุข ขุนนางไทยเหล่านี้มีหน้าที่ควบคุมไพร่ชาวไทยโดยตรง และควบคุมไพร่หลวงผ่านนายกองลาว ซึ่งเป็นชาวลาวและมีตำแหน่งในราชการไทย

²⁷ กช. เอกสาร ร.4 เล่ม 1 จ.ศ. 1213 "สารตราว่าด้วยเกณฑ์ลูกห่มเมืองราชบุรี เพชรบุรี".

เนื่องจากชาวลาวไม่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ปะปนกับชาวไทยและชาวจีนในเมืองแต่อยู่ในบริเวณชานเมืองด้านเหนือของเพชรบุรี แถบบ้านวังตะโก บ้านคอนทราย หนองจิก ทับคาง^{๒๘} ฯลฯ มีลักษณะเป็นชุมชนลาวที่มีวัฒนธรรมต่างๆ เฉพาะตัวต่างไปจากชาวไทยพื้นถิ่นและชาวจีนอพยพซึ่งอยู่นอกระบบไพร่ทำมาค้าขายประกอบอาชีพอย่างอิสระโดยต้องจ่ายค่าแรงผูกปีเป็นคราว ๆ และหากประมุขภาชีได้ ชาวจีนเหล่านี้ก็จะมีตำแหน่งในราชการไทยเป็นขุนนางระดับขุน เช่น จินบุประมุขท่าอากาศรสุรา เมืองเพชรบุรีใน พ.ศ. 2352 ได้เป็นที่ ขุนเทพอากร^{๒๙}

การที่สังคมเมืองเพชรบุรีมีทั้งชุมชนลาวและชาวจีนนี้ น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มิชชันนารีอเมริกันซึ่งเดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่วัฒกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๓๐} และกำลังสนใจหัวเมืองในภูมิภาคตะวันตกได้เพิ่มความสนใจลงมายังเมืองเพชรบุรีซึ่งอยู่ติดต่อกันอีกด้วย

ศูนย์วิทยพัชยากร

^{๒๘} จากคำบอกเล่าของวิทยากรไทยทรงดำ อ. เขาย้อย จ. เพชรบุรี และคำสัมภาษณ์ของกำนันบุญมา มั่งมี กำนัน ต. หนองปรัง อ. เขาย้อย จ. เพชรบุรี.

^{๒๙} ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเขาย้อย จ. เพชรบุรี.

^{๓๐} จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171 - 1173 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, 2513) หน้า 42.

^{๓๑} วอลเตอร์ เอฟ เวลลา, แผ่นดินพระนั่งเกล้า, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2530), หน้า 64 .

สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์มีพื้นฐานมาจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจในสมัยอยุธยา โดยมีทำเลที่ตั้งของเมืองเพชรบุรีเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างเสริมความมั่นคง การเลือกบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเพชรบุรีเป็นที่ตั้งถิ่นฐานนับเป็นความฉลาดของชนรุ่นก่อนที่มองเห็นคุณประโยชน์ของทรัพยากรรอบตัวแม่น้ำเพชรบุรีเป็นเสมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตในเมืองนี้ นำความอุดมสมบูรณ์มาสู่พื้นที่สองฝั่งแม่น้ำ ทำให้การเกษตรกลายเป็นอาชีพหลักเพื่อผลผลิตที่สามารถสนองความต้องการบริโภคของสังคม ลำน้ำเพชรบุรีเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญซึ่งติดต่อกับชายฝั่งทะเล ผลผลิตส่วนเกินของเมืองถูกขนถ่ายไปตามลำน้ำนี้สู่ชุมชนอื่นภายนอกเกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและขณะเดียวกันก็แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและความคิดกับชนต่างถิ่นซึ่งมีผลให้สังคมเมืองเพชรบุรีปรับตัวได้เร็วและทันต่อเหตุการณ์ภายนอกยิ่งกว่านั้นการมีพื้นที่ติดต่อกับทะเลมีผลให้อาชีพประมงเป็นกิจกรรมสำคัญที่สามารถสร้างผลผลิตจำนวนมากเพื่อบริโภคและมีส่วนเกินเพื่อขาย แนวเส้นทางทิศตะวันตกก็อุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้และของป่าซึ่งสภาพต่าง ๆ ดังกล่าวนี้เป็นความพร้อมทางเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เมืองเพชรบุรีสามารถปรับภาวะทางเศรษฐกิจให้กลมกลืนกับความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคือข้าว ซึ่งเมืองเพชรบุรีมีชื่อเสียงว่าเป็นแหล่งผลิตข้าวพันธุ์ดี ภายใต้เงื่อนไขสำคัญของระบบไพร่การผลิตข้าวของเมืองเพชรบุรีน่าจะเป็นการผลิตทั้งเพื่อบริโภคและเพื่อใช้ในราชการดังปรากฏว่าไพร่หลวงล่วยข้าวเมืองเพชรบุรีส่งข้าวนาปัก* เป็นข้าวทรงบาตรทรงประเคน จึงเพียงพอใช้ในราชการตลอดทั้งปี

* ข้าวนาดำ ต้องเพาะต้นกล้าก่อนแล้วจึงนำต้นกล้ามาปักดำ.

ผลผลิตทางการเกษตรในเมืองเพชรบุรีนอกจากข้าวแล้วยังมีน้ำตาลโตนด ซึ่งเป็นสินค้าที่ขึ้นชื่อมากของเมืองนี้ หมอบรัดเลย์ซึ่งใช้ชีวิตในไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้อธิบายคำว่า "เพ็ชรบุรี" โดยระบุว่ามีความหมายเหมือนคำว่า "นิพรี" เป็นชื่อเมืองที่มีน้ำตาลมากและอธิบายคำว่า "น้ำตาลโตนด" โดยระบุว่า คือน้ำตาลที่ได้จากต้นตาลโตนด เช่นน้ำตาลหม้อเพชรบุรี^๑ คำอธิบายของบรัดเลย์่อมชี้ให้เห็นว่า น้ำตาลโตนดเป็นเอกลักษณ์ของเมืองเพชรบุรี ผลผลิตน้ำตาลโตนดของเมืองเพชรบุรีมีจำนวนมากประกอบกับมีขั้นตอนการเก็บภาชีอากรอย่างละเอียด จึงทำให้ทางราชการมีรายได้มากตามไปด้วย ก่อน พ.ศ. 2400 มีการเรียกเก็บภาชีเกี่ยวกับน้ำตาลเมืองเพชรบุรีเป็น 2 ประเภท คือ เรียกเก็บในรูปของ "อากรเตาหม้อตาล"^๒ และ "ภาชีน้ำตาลโตนด" อากรเตาหม้อตาลเรียกเก็บจากผู้ตั้งเตาเคี้ยวน้ำตาลด้วยกะทะในอัตรากะทะละ 1 บาท ถ้าเคี้ยวด้วยหม้อเขี้ยว เรียกเก็บในอัตราหม้อละ 2 สลึงและเรียกเก็บจากเจ้าของเตาเผาหม้อ โดยนับจำนวนหม้อคิดอัตราร้อยละ 5 สลึง สำหรับภาชีน้ำตาลโตนดนั้นเรียกเก็บจากผู้เอาน้ำตาลใส่พานะไปขาย เจ้าภาชีจะตั้งค่านเก็บในอัตรา 100 หม้อต่อ 1 บาท^๓ แต่ในทางปฏิบัตินายอากรเตาหม้อตาลซื้อหม้อดินของราษฎรนั้นละ 2 บาทมาเผาจนสุกแล้วขายนั้นละ 5 ตำลึง ชาวบ้านที่ทำตาลก็ต้องจ่ายอากรเตาตาลตามอัตราที่กำหนดแล้วต้องซื้อหม้อตาลจากนายอากรในราคาหนึ่งละ 5 ตำลึงมาใส่น้ำตาล เมื่อบรรทุกเรือไปขาย ต้องจ่ายภาชีน้ำตาลโตนดที่ค่าน

^๑ แดน บีช บรัดเลย์, อักษรวิธานศรัย (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2514), หน้า 463.

^๒ กช. เอกสาร ร.4 กห. เล่ม 11 จ.ศ. 1218
 สาระตราว่าด้วยยกภาชีน้ำตาล อากรหม้อตาลโตนดมาขึ้นในกรมพระกลาโหม.

การผลิตน้ำตาลโตนดของเมืองเพชรบุรีนับว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่
ทำรายได้ให้รัฐเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับภาษีอื่น ๆ ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางราชการมีรายได้จากการประมุลภาษีน้ำตาลโตนดใน
เมืองเพชรบุรีเพียงเมืองเดียวสูงถึง 205 ชั่ง 5 ตำลึง ใน พ.ศ. 2396^๓
ในขณะที่ภาษีชนิดอื่น เจ้าภาษีต้องเรียกเก็บจากหลายเมืองและประมุลได้ในราคาไม่สูง
เช่น ภาษีเนื้อปลา^๔ 7 เมือง คือ จันทบุรี เพชรบุรี สมุทรสาคร ตราก บางละมุง
สมุทรสงครามและกรุงเทพฯ เงินอ่ำประมุลผูกขาดเงินภาษีเพียง 200 ชั่ง 10 บาท
ใน พ.ศ. 2403^๕

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนอกจาก
การทำนาและการทำน้ำตาลโตนดแล้ว ยังมีการเลี้ยงสัตว์อย่างจริงจังโดยเฉพาะเลี้ยง
วัวซึ่งปรากฏในบัญชีของจันนายเรือที่นำสินค้าไปขายเมืองจีนด้วยสำเภากลางในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แสดงรายการสินค้าที่นำไปขาย 14 รายการ
ซึ่งรวม "เนื้อเพชรบุรี" ด้วย^๖

นอกจากกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เมืองเพชรบุรียังเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์
สามารถผลิตพืชไร่และผลไม้มานานชนิดได้ตัดอีกด้วยดังที่ปรากฏในสารตราตั้งเจ้าพนักงาน
เดินสวนใน จ.ศ. 1191 (พ.ศ. 2372) ในเขตเมืองเพชรบุรี ราชบุรีและ
นครเขื่อนขันธ์ซึ่งระบุว่าพืชผลที่ได้เก็บอากรสวนแล้วคือ หมาก มะพร้าว มะม่วง

^๓ กจช. เอกสาร ร.4 กห. เล่ม 5 จ.ศ. 1215 หน้า 33

^๔ เรียกเก็บจากราษฎรผู้จับทุกเนื้อ บันทึกปลาลงเรือออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ

^๕ กจช. เอกสาร ร.4 กห. เล่ม 19 จ.ศ. 1222 หน้า 63.

^๖ จร. 15 จ.ศ. 1175 และ 15/4 จ.ศ. 1175 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์,
ปากไก่อและใบเรือ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป , 2527) หน้า 83.

ทุเรียน มังคุด ลางสาด พลู พริกไทย และตั้งแต่ พ.ศ. 2372 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้เรียกอากรเพิ่มจากมะพร้าว ลัมโอ ลัมแป้น ลัมเกลี้ยง ลัมเปลือกบาง ลัมจุก ลัมแก้ว ลัมเทพรส เนื่องจากทรงเห็นว่าราษฎรปลูกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน^{๓๖} พืชผลที่เรียกเก็บภาษีนั้น ไม่ว่าจะ เป็นอากรสวนหรืออากรสมภักษรก็ตาม แสดงว่าสินค้านั้นถูกผลิตเพื่อการพาณิชย์แล้ว เนื่องจากรัฐบาลไม่สนใจเก็บอากรจากผลผลิตที่อยู่ในเศรษฐกิจเพื่อยังชีพแท้ ๆ ต้องมีการปลูกหรือผลิตมาก ๆ จนมีการซื้อขายกัน จึงจะมีการเรียกเก็บภาษีอากร^{๓๗}

ที่ตั้งของเมืองเพชรบุรีซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเล ทำให้มีผลผลิตจากทะเลเป็นสินค้าสำคัญด้วย บรรยากาศการค้าที่คึกคักขึ้นในปลายสมัยอยุธยาส่งผลให้สินค้าจากเพชรบุรีถูกขนส่งเข้าสู่ชุมชนใหญ่ที่อยู่ชายฝั่ง ตั้งปรากฏใน "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม" ว่า

...ชาวบ้านยี่สาร บ้านแหลมเมืองเพชรบุรี แลบ้านบางตะบูน
แลบ้านบางทะเล บันทุกกะปิ น้ำปลา ปูเค็ม ปลาทุเร้า ปลากระพง
ปลาทุ ปลากระเบนย่าง มาจอดเรือชายแถววัดพระนางเชิง...^{๓๘}

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๓๖} "สารตราตั้งเจ้าพนักงานเดินสวนหัวเมืองต่าง ๆ จ.ศ. 1191",
จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 4 (กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์, 2530), หน้า 100.

^{๓๗} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่อและใบเรือ, หน้า 145.

^{๓๘} "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม" หน้า 55 - 59.

การค้าภายในในลักษณะเช่นนี้คงจะชบเซาลงในช่วงเวลาหลังจากการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาและในช่วงสมัยธนบุรี แต่เมื่อสถานการณ์ทั่วไปเริ่มเข้าสู่สภาวะปกติในสมัยต้นสมัยรัตนโกสินทร์ การผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการสินค้าของชุมชนอื่นๆ ก็เริ่มขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะเมื่อชาวจีนเข้ามามีบทบาทรอบอ่าวไทย และในภาวะแห่งการเป็นบุคคลที่เป็นอิสระจากระบบไพร่และระบบทาส^๓ ส่งผลให้ชุมชนต่าง ๆ รอบอ่าวไทยมีการไหลตัวทางเศรษฐกิจอย่างคึกคัก เศรษฐกิจแบบเงินตราทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายทางสังคมอย่างรวดเร็วและผิดไปจากแบบแผนที่เคยเป็นมาในระบบศักดินา

การแลกเปลี่ยนสินค้าและบรรยากาศทางการค้าที่คึกคักนี้สะท้อนออกจากรางานเขียนประเภทนิราศของสุนทรภู่ ซึ่งปรากฏออกมาในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งระบุไว้ชัดเจนว่า ในระหว่างเส้นทางจากเพชรบุรีถึงกรุงเทพฯ มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนต่าง ๆ โดยตลอดและมีคลองเล็กคลองน้อยเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ

การขุดคลองเพิ่มขึ้นในหัวเมืองตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นทำให้การคมนาคมทางน้ำในภูมิภาคนี้คล่องตัวมากขึ้น คลองที่ขุดขึ้นตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวล้วนเป็นคลองเชื่อมระหว่างแม่น้ำสายสำคัญในภูมิภาคตะวันตก เช่น แม่น้ำท่าจีน, แม่น้ำแม่กลองเกิดชุมชนใหญ่ขึ้นหลายชุมชนในเส้นทางเหล่านั้นและมีการเคลื่อนย้ายสินค้าเข้าออกจากชุมชนเหล่านั้นอย่างสม่ำเสมอ จนปรากฏฐานะ "ผู้ผลิต" และ "ตลาด" ของชุมชนเหล่านั้นอย่างชัดเจน เงินตรามีความสำคัญในการแลกเปลี่ยนมากขึ้น ชุมชนที่มีการค้าคึกคักมากในปลายรัชกาล

---

^๓ ลีลักษณ์ คัคดีเกรียงไกร "ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398 - 2453" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ ชุมชนแม่กลอง ท่าจีน⁴⁰ คลองสุนัขหอน⁴¹ ซึ่งชุดในปี พ.ศ. 2371 เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงเมืองเพชรบุรีกับโลกแห่งการค้าขายภายนอก โดยเฉพาะพื้นที่ชายฝั่งรอบอ่าวไทยตอนในในขณะนั้นมีการขุดคลองต่าง ๆ เชื่อมโยง แม่น้ำสายสำคัญ ซึ่งจากชุมชนแม่กลองสามารถแล่นเรือเล็กออกจากปากแม่น้ำแม่กลองเลียบอ่าวไทยเข้าสู่ชุมชนบ้านแหลมปากแม่น้ำเพชรบุรีได้สะดวก⁴² ดังนั้นการติดต่อกันของผู้คนในชุมชนใกล้เคียงเช่นนี้ย่อมเป็นไปได้ จึงปรากฏว่าบรรยากาศทางการค้าในลักษณะของ "ตลาด" ที่มีเงินตราเป็นสื่อกลางได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในเมืองเพชรบุรีในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเช่นกัน

การค้าภายในที่กว้างขวางนี้จนสามารถทำรายได้จากการประมูลอาคารตลาดเฉพาะเมืองเพชรบุรีในปีสุดท้ายแห่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2394 เป็นจำนวนเงินถึง 39 ชั่ง 10 ตำลึง⁴³ ตลาดเมืองเพชรบุรีในสมัยต้นสมัยรัตนโกสินทร์จึงนับว่าเป็นตลาดใหญ่มีสินค้าที่สามารถสนองความต้องการของ

⁴⁰ จันทรจิรายุ รัชณี, ประวัติการค้าลอนสุนทรภู่ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2509) หน้า 72.

⁴¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ : ศรุสภา, 2504) หน้า 113.

⁴² นิจนาจาจากการเดินทางของสุนทรภู่จากกรุงเทพฯมายังเพชรบุรีโดยผ่านเมืองท่าจีน-คลองสุนัขหอน-ปากน้ำแม่กลอง-ปากน้ำเพชรบุรี (บ้านแหลม) เข้าสู่เมืองเพชรบุรี ในตอนปลาย ร.3.

⁴³ กจช. เอกสาร ร.4 เล่ม 1 จ.ศ. 1213 สารตราว่าด้วยนำตั้งกำนันตลาดเมืองเพชรบุรี.

ผู้บริโภคได้ครบถ้วน แสดงให้เห็นภาวะทางเศรษฐกิจที่คลี่คลายจากการผลิตเพื่อ
 บริโภคเข้าสู่การผลิตเพื่อเงินตราซึ่งมีความสำคัญขึ้น ร้านค้ามีทุกประเภท ทั้งที่เป็น
 แผงลอย ร้านชำ กระจาดเร่ หาบเร่ ร้าน แพขายของ เรือเร่ รวมทั้งตัวบ้าน
 เรือนขายสินค้าเช่น แพรไหม เครื่องทองเหลืองทองขาว ชามโกถ้วย น้ำมันชั้น
 เลือ หวาย หอม กระจ่าง ร่ม พัด เครื่องจันทน์ นอกจากนั้นยังมี "โรง" ผลิต
 สินค้า เช่น โรงสี โรงตีทองคำเปลว โรงเตาทองรูปพรรณ โรงคราม
 โรงน้ำมัน โรงกระดาษ โรงขายเหล้า⁴⁴ สภาพต่าง ๆ ของตลาดดังกล่าวนี้
 ชี้ให้เห็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
 โดยมีชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองเพชรบุรีในช่วงเวลานั้นเป็นกลุ่มผู้ประกอบการ
 ธุรกิจการค้าที่สำคัญ⁴⁵

การขยายตัวของการค้าขายภายในตลาดเมืองเพชรบุรีได้ปรากฏอย่าง
 สม่่าเสมอและต่อเนื่องทั้งนี้พิจารณาจากจำนวนอาคารตลาดที่มีผู้ประมุลเงินอากรสูงขึ้น
 เรื่อย ๆ จนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังตารางต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ บรัดเลย์, อักษรวิธานศรัยย์ หน้า 242.

ตารางแสดงอาคารตลาดเมืองเพชรบุรี (พ.ศ. 2393 - 2401)

ชื่อกำนันตลาด	พ.ศ.	อาคารที่เรียกเก็บ	ส่วนที่ประมูลเพิ่มจากเดิม	
	2393	38 ชั่ง 10 ตำลึง		
อ้าแดงลิ้ม	2394	42 ชั่ง	3 ชั่ง 10 ตำลึง	46
อ้าแดงลิ้ม	2395	46 ชั่ง	4 ชั่ง	
นายเอี่ยม	2396	50 ชั่ง 10 ตำลึง	4 ชั่ง 10 ตำลึง	47
นายเอี่ยม	2398	50 ชั่ง 10 ตำลึง	-	
พึ้ง	2399	52 ชั่ง 10 ตำลึง	2 ชั่ง 10 ตำลึง	48
พึ้ง	2400	52 ชั่ง 10 ตำลึง	-	
จัน	2401	55 ชั่ง 10 ตำลึง	3 ชั่ง	49

เงินอาคารตลาดซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ นี้แสดงให้เห็นการขยายตัวของการค้าภายในตลาดเมืองเพชรบุรีได้ชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อมีการเปลี่ยนพิกัดอัตราเรียกเก็บอาคารตลาดใน พ.ศ. 2399 ยิ่งทำให้มองเห็นอัตราการขยายตัวได้ดียิ่งขึ้น

46 กจช. เอกสาร ร.4 จ.ศ. 1213 เล่ม 1.

47 กจช. เอกสาร ร.4 กท. จ.ศ. 1215 เล่ม 5 สารตราว่าด้วย
นำตั้งกำนันตลาดเมืองเพชรบุรี.

48 กจช. เอกสาร ร.4 กท. จ.ศ. 1218 เล่ม 11 สารตราว่าด้วย
นำตั้งนายอาคารตลาด.

49 กจช. เอกสาร ร.4 กท. จ.ศ. 1220 เล่ม 15 สารตราว่าด้วย
นำตั้งนายอาคารตลาด.

ตารางแสดงการเปลี่ยนพิกัดอัตราเงินอากรตลาด^{๕๐}

ประเภท	พิกัดเดิม (วันละ)	พิกัดใหม่ (วันละ)
แผงลอย	20 เบี้ย	50 เบี้ย
ร้านชำ	30 เบี้ย	75 เบี้ย
กระต๊อ	10 เบี้ย	25 เบี้ย
หาบเร่	15 เบี้ย	37 เบี้ย

นอกจากการค้าบนบกในลักษณะของร้านค้าแล้วยังมีการค้าทางน้ำเนื่องจากเป็นเมืองที่สามารถติดต่อค้าขายทางเรือสะดวก แม่น้ำเพชรบุรีจึงเป็นเส้นทางสำคัญของเรือและแพทั้งจากบริเวณใกล้เคียงและต่างเมืองเข้ามาค้าขาย บรรยากาศการค้าคึกคัก เรือที่มาค้าขายในเมืองเพชรบุรีมีหลายขนาดตั้งแต่เรือเร่ขนาดเล็กไปจนถึงเรือขนาดใหญ่ 4-5 วาและเรือปักษ์ใต้ 2 เสา สินค้าที่แลกเปลี่ยนกัน มีทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การครองชีพและอื่น ๆ เช่น หมาก พลุ กล้วย อ้อย ปลาน้ำจืด น้ำตาล ขนมเบื้อง หม้อ ผลไม้ อาหารทะเล สุรา กะปิ ไม้ไผ่ ไม้กระดาน เสา ฟิน จาก ถ่าน ตุ่ม อ่าง นอกจากนั้น สินค้าจากต่างประเทศก็มีมาขายในเมืองเพชรบุรีแล้ว ปรากฏเรือขายผ้าเทศ ผ้าสุรตในบัญชีพิกัดอากรตลาดปี 2394 ด้วย^{๕๑} รายการสินค้าเหล่านี้แสดงให้เห็นความต้องการบริโภคสินค้าต่างประเทศที่มากขึ้นในช่วงปลายสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๕๐} กจช. เอกสาร ร.4 จ.ศ. 1218 เล่ม 11 หน้า 52.

^{๕๑} กจช. เอกสาร ร.4 จ.ศ. 1218 เล่ม 1 หน้า 30.

กิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในเมืองเพชรบุรีในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อเนื่องถึงช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังกล่าวนี้ได้ชี้ชัดให้เห็นการคลี่คลายไปสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าในช่วงเวลาก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริง (2398) การคลี่คลายทางเศรษฐกิจเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจเมืองเพชรบุรีในช่วงเวลาต่อมา

กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนำไปสู่ผลประโยชน์เรื่องภาษีอากร กล่าวคือ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับภาษีอากรอย่างเด่นชัด แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสมัยที่มีวิวัฒนาการของการผูกขาดภาษีอากรของไทยโดยมีชาวจีนรับบทบาทในฐานะพ่อค้าถึงนายทุน⁵² สำหรับในเมืองเพชรบุรีนั้นปรากฏมีชาวจีนรับประมูลผูกขาดเป็นเจ้าของแล้วตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เช่น จีนบุเป็นขุนเทพอากร เจ้าภาษีอากรสุรา พ.ศ. 2352 จีนเกิดเป็นขุนวิเศษทศกร เจ้าภาษีน้ำตาลโตนคเมืองเพชรบุรี พ.ศ. 2388 จีนสายเป็นขุนพัฒนสมบัติ นายอากรบ่อนเบี้ย พ.ศ. 2393⁵³ เป็นต้น ผลประโยชน์จากภาษีอากรที่เก็บได้จากเมืองเพชรบุรีก็ถูกรวมกลับเข้าสู่พระคลังหลวง เช่น อากรบ่อนเบี้ยใน พ.ศ. 2393 ตอนปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

⁵² ญาดา ประภาณันท์ "ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเก่า ยุคต้น"

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527) หน้า 119.

⁵³ มัลกา เรื่องระณี "บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึง 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์", วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 284.

ปรากฏว่า อากรบ่อนเบี้ย อากรตลาดค่านาต้องส่งขึ้นพระคลังมหาสมบัติ^{๕๔} เป็นของหลวง แม้ว่าในช่วงเวลานั้นราชสำนักมีรายได้จากภาษีอากรเพิ่มมากขึ้นอันเนื่องจากเงินตรามีความสำคัญเพิ่มขึ้นโดยนอกจากมีการอนุญาตให้จ่ายค่าราชการแทนแรงงานเกณฑ์แล้ว ยังได้ยกเลิกการเรียกเก็บค่านา ซึ่งเคยเรียกเป็นหางข้าวตวงขึ้นนางหลวงไร่ละ 2 ถังและจัดซื้อข้าวเป็นราคาหลวงไร่ละ 2 ถังนั้นเสีย แล้วให้เรียกค่านาเป็นเงินไร่ละสลึงเฟื้อง^{๕๕}

แม้ว่าความสำคัญของเมืองเพชรบุรีในฐานะเมืองผ่านในเส้นทางค้าขายของชาวตะวันตกเข้าสู่อยุธยาต้องยุติลงหลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา^{๕๖} ทั้งนี้เนื่องจากเมืองมะริดและตะนาวศรีถูกกองทัพพม่าตีได้ก่อนเดินทางเข้าสู่กรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2308^{๕๗} ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการค้าทางบกผ่านเมืองมะริดและตะนาวศรีก็ซบเซาลง แต่จากการที่เมืองเพชรบุรีเคยอยู่ในระหว่างเส้นทางทางบกจากมะริดสู่กรุงศรีอยุธยานั้นน่าจะส่งผลให้เมืองเพชรบุรีเป็นที่ตั้งชุมชนขนาดใหญ่สืบเนื่องมาจนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์และน่าจะทำให้บรรยากาศทางการค้า

^{๕๔} กจช. เอกสาร ร.4 กห. เล่ม 1 จ.ศ. 1213 หน้า 21.

^{๕๕} ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 3 หมวดราชจาริตโบราณ (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2474), หน้า 7.

^{๕๖} เส้นทางดังกล่าวนี้ปรากฏในบันทึกของเซเบเรต์ ซึ่งเดินทางกลับจากอยุธยาจะไปฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2230 ว่า ได้เดินทางจากบางกอกผ่านเมืองราชบุรี เมืองท่าจีน เมืองแม่กลอง เมืองเพชรบุรี บ้านชะอำ เมืองปราณ เมืองกุย ข้ามภูเขาแล้วเดินทางต่อไปยังตะนาวศรีถึงเมืองท่ามะริด จาก : กรมศิลปากร, จดหมายเหตุของมองซีเออร์เซเบเรต์, หน้า 184.

^{๕๗} พันจันทนุมาศ (เจิม), "พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา", ประชุมพงศาวดารภาคที่ 64 เล่ม 39 (กรุงเทพฯ : ศุภสภา, 2512) หน้า 287.

ภายในพื้นที่เมืองเพชรบุรีและบริเวณใกล้เคียงคลองตัวมาตั้งแต่เดิม เป็นการสร้าง
พื้นฐานความร่วมมือในการปรับเปลี่ยนสภาพชุมชนให้สอดคล้องกับบรรยากาศทางการค้า
ที่รุ่งเรืองขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

และแม้ว่าภาคตะวันตกของเมืองเพชรบุรีจะหมดความสำคัญทางด้านการค้า
แต่ยังคงดำรงความสำคัญอย่างต่อเนื่องในฐานะแหล่งผลิตที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคตะวันตก
มาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ
บัญชีเกณฑ์สิ่งของจากเมืองเพชรบุรีเพื่อใช้ในราชการที่กรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นผลิต
ผลจากป่าดงตาร่างต่อไปนี้

ตารางบัญชีเกณฑ์สิ่งของจากเมืองเพชรบุรีเพื่อใช้ในราชการที่กรุงเทพฯ

ปี พ.ศ.	ตัวอย่างสิ่งของที่ทางราชการเกณฑ์จากเมืองเพชรบุรี
2394	ตัดไม้เครื่องพระเมรุ
2395	ตัดไม้เครื่องพระเมรุ
2396	เกณฑ์พลวงเมืองเพชร
2397	เกณฑ์ไม้เขื่อนยาว 8 คอก, 10 คอก รวม 700 ท่อน เกณฑ์ไม้ชัยพฤกษ์ใหญ่ 4 กำ ยาว 2 คอก 5 ท่อน
2399	ตัดเสาไม้
2400	เกณฑ์หวายแก่, ไม้มะค่า เต็ง รัง ประคู้ สมอ (ต่อเรือรบ)

จากการเกณฑ์ตัดไม้ในการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวเมื่อ พ.ศ. 2394 ปรากฏในหลักฐานว่าไม้ที่ส่งเข้ากรุงเทพฯคราวนั้นมีตั้งแต่
เสาใหญ่ขนาดต้น 9 ก้าว ปลาย 6 ก้าว ยาว 9 - 12 วา, เสาไม้ขนาดต่าง ๆ
ไม้อย่าง ไม้เครา ไม้เสลา ไม้พลวง ไม้ไผ่ป่า ไม้รวก ฯลฯ^{๕๙} ความ
อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรเช่นนี้ ส่งผลให้เมืองเพชรบุรีสามารถดำรงความมั่นคง
ทางเศรษฐกิจได้ต่อเนื่องสืบมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ภาวะเศรษฐกิจเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งมั่นคงด้วย
กิจกรรมทางเศรษฐกิจของประชาชนทุกกลุ่ม ทั้งชาวไทยพื้นถิ่นซึ่งทำการเกษตร
เลี้ยงสัตว์ ป่าไม้และประมง ชาวลาวซึ่งเป็นกำลังสำคัญของทางราชการและเป็น
ผู้ผลิตข้าวกลุ่มใหญ่และชาวจีนซึ่งนอกจากจะประกอบการค้ารายย่อยค้าภายในแล้วยัง
ติดต่อค้าขายกับเรือของต่างชาติซึ่งเข้ามาจอดเรือค้าในอ่าวไทยอีกด้วย โดยเฉพาะ
การค้าฝิ่นทั้งนี้เนื่องจากการประกาศห้ามสูบฝิ่นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทำให้ฝิ่นกลายเป็นสินค้าต้องห้ามซึ่งถูกผูกขาดการขายโดยเจ้าภาษีฝิ่น
ความต้องการบริโภคฝิ่นในช่วงเวลานั้นทำให้มีการลักลอบขายฝิ่นทั่วไปฝิ่นที่ลักลอบ
ขายกันนั้นส่วนใหญ่พอค้าจะนำเรือออกไปซื้อจากเรือต่างชาติที่นำมาขายในอ่าวไทย^{๖๐}
ปรากฏว่าที่บ้านแหลมและบางตะบูนซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณปากแม่น้ำเพชรบุรี
เป็นแหล่งหนึ่งที่มีการลักลอบซื้อขายฝิ่นและมีการเก็บซ่อนฝิ่นเถื่อนทำให้เมืองเพชรบุรี
เป็นเป้าหมายสำคัญแห่งหนึ่งของทางราชการในการปราบฝิ่นเถื่อน ดังที่ปรากฏใน
การปราบฝิ่นครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2382 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง

^{๕๙} กจช. เอกสาร ร.4 กห. เล่ม 1 จ.ศ. 1213.

^{๖๐} จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, เลขที่ 129 จ.ศ. 1201 จดหมายเหตุ
หลวงแก้วอายุตเรื่อง กราบเรียนเรื่องชำระฝิ่นรายใหญ่ในกรุงเทพฯ.

โปรดเกล้าฯ ให้พระมหาเทพไปตรวจที่เพชรบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร^๑
 และจากการจับเรือขายฝิ่นได้ใน พ.ศ. 2381 จับเงินค่าฝิ่นได้ 25 คน จากการ
 สอบถามจึงได้ความเป็นเรือของพ่อค้าสิงคโปร์เอาฝิ่นมาขายที่กลันตัน พอดีกับมี
 เหตุการณ์วุ่นวายขึ้นมีการสู้รบ^๒ สถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยให้ค้าขาย เงินขายเรือ
 จึงเดินทางเข้ามาขายที่บ้านแหลม^๓

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ปรากฏในเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์
 ตอนต้นนี้ เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เมืองเพชรบุรีมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับ
 หนึ่ง ความสามารถในการผลิตของเมืองเพชรบุรีนับว่า สามารถตอบสนองความ
 ต้องการบริโภคของสังคมได้ครบถ้วน ซึ่งเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของความมั่นคงทาง
 เศรษฐกิจและการมีผลผลิตส่วนเกินเพื่อค้าขายนับเป็นปัจจัยเสริมความมั่นคงทาง
 เศรษฐกิจที่มีอยู่แล้วให้มั่นคงยิ่งขึ้นและเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้สังคมเมืองเพชรบุรี
 พร้อมรับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ ๆ ที่เข้าสู่เมืองนี้ในเวลาต่อมา

ศูนย์วิทยพัทธยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓,
 หน้า 123.

^๒ การสู้รบระหว่างตนกูปะลากับพระยากลันตัน ดูรายละเอียดจาก
 กรมศิลปากร, จดหมายเหตุอัครสมันติ (กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์, 2530)
 หน้า 197.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

สภาพการเมือง

ชุมชนเมืองเพชรบุรีเป็นชุมชนใหญ่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีความสำคัญต่อความมั่นคงของรัฐในฐานะเมืองหน้าด่านรับศึกพม่าก่อนที่จะเข้าสู่เมืองหลวง ที่ตั้งของเมืองเป็นลักษณะ "ชุมทาง" เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดต่อกับพม่าทางด้านตะวันตกสามารถเดินทางสู่มะริด ทวายและตะนาวศรีได้สะดวกและอาจเดินเรือออกนอกประเทศได้ง่าย รวมทั้งสามารถเดินทางสู่หัวเมืองปักษ์ใต้ได้ด้วย

เพชรบุรีได้ถูกกำหนดให้เป็นหัวเมืองชั้นในมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ความสำคัญ of เมืองนี้ปรากฏชัดเจนในลักษณะที่เป็นฐานหนึ่งของความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์ มีหลักฐานที่บอกว่าเมืองเพชรบุรีเป็นแหล่งที่มีการชงสุมผู้คนและมีการชุมนุมของกลุ่มผู้ต่อต้านอำนาจรัฐและกลุ่มไพร่พลที่หลบหนีราชการ ดังนั้นศูนย์อำนาจกลางจึงให้ความสนใจโดยใช้เมืองนี้เป็นแหล่งรวบรวมกำลังต่อต้านศัตรูแผ่นดินมาโดยตลอดตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์ใน พ.ศ. 2302 เมื่อกองทัพพม่ามีแผนการเข้าโจมตีกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศเมืองต่าง ๆ ด้านตะวันตกของอยุธยาคือ มะริด กุยบุรี ปราณบุรี เพชรบุรี ก็เป็นเป้าหมายแรกแห่งการโจมตี^{๕๔} การรุกเข้ามาในคราวนั้น พระยาเพชรบุรี พระยายมราช และเจ้าพระยาอภัยราชาได้รับพระบัญชาให้ออกรับศึก เหตุการณ์ใน พ.ศ. 2308 ก็เช่นเดียวกัน กองทัพพม่าวางแผนเข้าโจมตีกรุงศรีอยุธยาก็ยกเข้าไทยทางเมืองทวายและตะนาวศรี^{๕๕} พงศาวดารราชวงศ์คองของพม่ากล่าวว่า กองทัพมังมหานรธา^{๕๖}นั้นมุ่งเข้าตีเพชรบุรีเป็นแห่งแรกและสามารถตีเมืองเพชรบุรีได้ในระยะ

^{๕๔} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาค 6 เล่ม 6 (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2506) หน้า 77 - 79.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน หน้า 104.

เวลาอันสั้น^{๕๖} และเป้าหมายสำคัญก่อนการเข้ายึดอยุธยาก็คือ ยึดเมืองต่าง ๆ ด้านตะวันตกของอยุธยาทั้ง 7 เมือง คือ เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ไทรโยค สวานโปงและซาเลง^{๕๗} ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วความสำคัญ ของเมืองเพชรบุรีก็มิได้ยิ่งหย่อนกว่าเมืองอื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกัน การสะสมกำลัง คนจำนวนมากไว้ที่เมืองเพชรบุรีจึงนับเป็นสิ่งจำเป็นและเอื้อประโยชน์แก่ศูนย์อำนาจ กลางที่ราชธานีเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านการป้องกันกองทัพจากทางตะวันตกและ ในการสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่รัฐ แต่การสะสมกำลังคนในลักษณะเช่นนี้ จะอำนวยความสะดวกแก่รัฐมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความจงรักภักดีของเจ้าเมืองที่มี ต่อศูนย์อำนาจกลางในขณะนั้น ดังเช่นใน พ.ศ. 2302 เมื่อกรมขุนอนุรักษ์มนตรี ขึ้นครองราชสมบัติแทนเจ้าฟ้าอุทุมพร ขุนนางกลุ่มหนึ่งคือ เจ้าพระยาอภัยราชา พระยาเพชรบุรี หมื่นทิพเสนา นายจ้อย นายเฟงจัน ได้ร่วมกันคบคิดกับกรมหมื่นเทพนิพิศ ก่อการกบฏ^{๕๘} ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าเจ้าเมืองเพชรบุรีอาจจงรักภักดีต่อเจ้าฟ้า อุทุมพร จึงใช้กำลังคนที่มีอยู่ทำการกบฏต่อพระเจ้าเอกทัศ ความสำคัญของการ สะสมกำลังพลที่เมืองเพชรบุรีในลักษณะที่เป็นเสมือนดาบสองคมเช่นนี้ ศูนย์อำนาจ กลางที่ราชธานีจึงต้องให้ความสำคัญต่อการควบคุมกำลังพล โดยผ่านทางเจ้าเมือง

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๖} สุเนตร ชุตินธรานนท์ สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2
พ.ศ. (2310) : ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง (กรุงเทพฯ :
ไทยคดีศึกษา, 2531), หน้า 47.

^{๕๗} สุเนตร ชุตินธรานนท์, เรื่องเดียวกัน หน้า 49.

^{๕๘} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาค 6 เล่ม 6 (กรุงเทพฯ :
คุรุสภา, 2506) หน้า 75.

ซึ่งต้องเลือกสรรเป็นอย่างดีว่า นอกจากจะต้องกล้าหาญมีความสามารถในการรบแล้ว ยังต้องจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อย่างแน่นแฟ้น ดังนั้นเจ้าเมืองเพชรบุรีจึงมักถูกเลือกมาจากผู้ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างดี

เมื่อมีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ใน พ.ศ. 2325 เมืองเพชรบุรีซึ่งเป็นหนึ่งใน 18 หัวเมืองที่ยังคงจงรักภักดีฝักใฝ่อยู่กับพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ถูกเปลี่ยนตัวเจ้าเมือง⁶⁹ และเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงจัดบ้านเมืองใหม่มีบางกอกเป็นศูนย์กลาง จัดหัวเมืองต่าง ๆ รอบเมืองหลวง เมืองเพชรบุรีก็เป็นหนึ่งใน 30 เมืองที่ถูกจัดเป็นหัวเมืองชั้นในอยู่ในความรับผิดชอบของสมุหพระกลาโหม⁷⁰ รวมทั้งได้จัดบุคคลที่จงรักภักดีและไว้วางพระราชหฤทัยเป็นเจ้าเมือง ดังปรากฏในการตั้งข้าราชการในสมัยนั้นว่า

...อนึ่ง พระพิมาย หลวงนรา พระราชบุรี พระวิเชียรหลวงพลพูน
เป็นข้าใต้ละอองธุลีแต่เดิมมา ได้โดยเสด็จการสงครามรบพุ่งข้าศึก
ได้ราชการหลายครั้งมีความชอบมาก ขอพระราชทานตั้งให้พระ
พิมายเป็นพระยานครราชสีมา หลวงนราเป็นพระยาพิหน้โลก
พระวิเชียรเป็นพระยาโสภโฑทัย หลวงพลพูนเป็นพระยาเพชรบุรี...⁷¹

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2529) หน้า 223.

⁷⁰ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 เล่มที่ 1 "สำเนาคำปรึกษาเรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ จ.ศ. 1144.

⁷¹ "คำปลุกษาตั้งข้าราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1", วชิรญาณวิเสศ เล่ม 3 ปีกุน นพศก 1249 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2529 : 221.

การย้ายศูนย์อำนาจกลางจากอยุธยาลงมาสู่ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ น่าจะมีผลให้เมืองเพชรบุรีมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะด้านยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ เนื่องจากระยะทางระหว่างเมืองเพชรบุรีกับเมืองหลวงสั้นลงแต่บรรยากาศการรบทางตะวันตกระหว่างไทยกับพม่ายังไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ ดังนั้นเมืองเพชรบุรีจึงมีความหมายต่อราชธานีมากขึ้นในฐานะเมืองหน้าด่านใกล้ขีดซึ่งจำเป็นต้องมีกองกำลังที่เข้มแข็งเตรียมพร้อมเอาไว้ พระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ยกกองทัพไปตีเวียงจันทน์ได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2321 ได้โปรดเกล้าฯ ให้นำเฉลยไทยทรงดำซึ่งกวาดต้อนมาด้วยไปไว้ที่เมืองเพชรบุรีดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น นับแต่นั้นมาชาวไทยทรงดำก็กลายเป็นพลเมืองที่ช่วยเสริมกำลังไพร่พลเมืองเพชรบุรีให้เข้มแข็งขึ้นเป็นการสะสมเพิ่มพูนกำลังคนโดยเจตนาของศูนย์อำนาจกลางมาตั้งแต่สมัยธนบุรี

ความสำคัญของเมืองเพชรบุรีที่ปรากฏชัดเจนใน พ.ศ. 2352 คราวอะเต็งห่วนยกกองทัพมารบทางใต้ ทำให้มองเห็นได้ชัดเจนว่าความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองเพชรบุรียังคงเป็นไปในลักษณะที่กรุงเทพฯ พยายามรักษาเมืองเพชรบุรีไว้ เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของเมืองหลวง ซึ่งในการรบครั้งนั้น เป้าหมายของอะเต็งห่วนคือ ตีชุมพร ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง เกาะกลาง ซึ่งอยู่ใต้เพชรบุรีลงไป เมื่อพระยาเคางะธราธิบดีบอกเข้ามากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็โปรดเกล้าฯ ให้พระยาพลเทพฯ ไปรักษาเมืองเพชรบุรี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิทักษ์มนตรีไปจัดการส่งกองทัพอยู่ที่เมืองเพชรบุรี⁷² และในการศึกคราวเดียวกันนี้ เพชรบุรีก็ได้เป็นเมืองหลัก รวบรวมผู้คนส่งทัพไปสนับสนุนการรบทางใต้ดังที่ทรงดำข้าบว่า

⁷² "จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171 - 1173" (กรุงเทพฯ :
คุรุสภาพระสุเมรุ, 2513) พิมพ์ในวันพระราชสมภพครบ 202 ปี หน้า 9.

...ถ้าการหนักแน่นมาประการใด ให้เจ้าพระยาพลเทพเป็นทัพหน้า
กรมหลวงพิทักษ์มนตรีเป็นทัพหลวง...⁷³

ความสำคัญของเมืองเพชรบุรีในทางยุทธศาสตร์อีกประการหนึ่งที่กรุงเทพฯ
ไม่อาจมองข้ามไปได้คือ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อันเป็นที่มาของเสบียงในกองทัพ
ดังเช่นที่ปรากฏในคราวศึกอะเต็งห่วน พ.ศ. 2352 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ ให้กองเรือลำเลียงจากเมืองท่าจีนและเมืองแม่กลอง
ไปรับเอาข้าว ณ เมืองเพชรบุรีไปส่งกองทัพพระยาจำแลนยากรซึ่งตั้งอยู่ ณ บาง
นางรม เตรียมจะยกออกไปรักษาเมืองเพชรบุรี⁷⁴

การสะสมเพิ่มพูนกำลังคนในเมืองเพชรบุรียังคงดำเนินต่อเนื่องมาจนถึง
สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้เจ้าพระยาธรรมยากรกองทัพขึ้นไปจัดการการเมืองแกลงแล้วได้เอาครัวเมืองแกลง
และสิบสองจุไทยซึ่งเป็นไทยดำลงมากรุงเทพฯเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ไทยดำเหล่านั้นลงไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่
เมืองเพชรบุรีดังได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากทางกรุงเทพฯเห็นว่าไทย
ทรงดำที่อพยพเข้ามาครั้งก่อนได้ตั้งถิ่นฐานที่เพชรบุรีอยู่แล้วจึงให้มาอยู่รวมหมู่รวมพวก
ในขณะเดียวกันอำนาจจากกรุงเทพฯที่ครอบคลุมมาถึงเมืองเพชรบุรีทำให้ทางกรุงเทพฯ
มั่นใจในความสามารถที่จะควบคุมกำลังคนเหล่านั้นโดยผ่านเจ้าเมืองเพชรบุรีซึ่งเป็น
บุคคลที่กรุงเทพฯไว้วางใจ

⁷³ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁴ "จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171 - 1173" (กรุงเทพฯ :

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างพระยาเพชรบุรีกับราชสำนักกรุงเทพฯ ปรากฏชัดเจนเมื่อพระยาเพชรบุรี (สุก) ได้รับความไว้วางใจให้ทำศึกทางใต้ 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อหัวเมืองแขก 7 หัวเมืองกำเรียบใน พ.ศ. 2373 พระยาสงขลา (เซ่ง) มีใบบอกเข้ามายังกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้กองทัพกรุงเทพฯยกลงไป 4 กอง มีแม่ทัพคุมลงไป 4 คนในจำนวนนี้มีพระยาเพชรบุรี (สุก) รวมอยู่ด้วย กองทัพจากกรุงเทพฯไม่พบปราบปรามมีใบบอกขอกำลังเพิ่มเติมเข้ามาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) เป็นแม่ทัพยกกองทัพเรือตามลงไปเมื่อ พ.ศ. 2375⁷⁵

ประสบการณ์จากการรบทางใต้เมื่อ พ.ศ. 2375 มีส่วนทำให้พระยาเพชรบุรีใกล้ชิดและได้รับความไว้วางใจจากกรุงเทพฯมากขึ้น โดยเฉพาะความสามารถของพระยาเพชรบุรีในสายพระเนตรของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่ในระดับสูงจนสามารถเป็นที่ปรึกษาของกองทัพได้ ดังที่หลวงอุดมสมบัติบันทึกว่า

...ทรงตรัสกับท้าวพระกรุณาว่า ' จำนวนคนที่จะยกออกไปครั้งนี้ หกพันเศษกับคนนครสงขลาด้วยกัน ถ้ามพระยาเพชรบุรีเขาเมื่อเข้า เขาก็ว่าคนไปถึงหมื่นเศษพอทำอยู่แล้ว จึงรับสั่งท้าวพระกรุณาว่า คิดได้ ถ้ามพระยาเพชรบุรีคิด เขาเป็นคนเข้าใจ เคยไปรบกับแขกอยู่ การงานอะไรก็รู้ยู่สิ้น...'⁷⁶

⁷⁵ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ, หน้า 23.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155.

ในการรบครั้งนี้ พระยาเพชรบุรีได้เป็นที่ไว้วางใจของเจ้านายขุนนางใน
กรุงเทพฯ มาก เมื่อพระยากลับทันกับตนกุปะลาวิวาทกันใน พ.ศ. 2381 พระยา
กลับทันมีหนังสือขอกองทัพไทยลงไประงับเหตุวิวาท พระยาศรีนิพนธ์ (ทัต บุนนาค)
จึงจัดพระยาเพชรบุรีคุมไพร่ 2,000 คนเศษ ไปตั้งค่ายที่เมืองสาขบุรี⁷⁷
การจัดการของพระยาศรีนิพนธ์ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
พอพระทัยอย่างยิ่ง

ความสามารถในการรบของพระยาเพชรบุรี (ลูก) น่าจะมีผลให้ความ
สัมพันธ์ระหว่างขุนนางชั้นผู้ใหญ่กับตัวพระยาเพชรบุรีเป็นไปอย่างใกล้ชิดในการรบหัว
เมืองปักษ์ใต้ทั้งใน พ.ศ. 2375 และ พ.ศ. 2381 แม้ทัพฝ่ายไทยล้วนเป็นขุนนาง
ตระกูลบุนนาค การที่พระยาเพชรบุรีได้รับความไว้วางใจและได้รับการยอมรับใน
ความสามารถแสดงให้เห็นว่าทั้งตัวพระยาเพชรบุรีและเมืองเพชรบุรีเป็นที่รู้จักและ
เป็นที่ยอมรับระดับหนึ่งจากศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ อันเป็นผลสืบเนื่องให้เกิดความ
สำคัญทางการเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตน
โกสินทร์ตอนต้นดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า เพชรบุรีเป็นเมืองที่สำคัญที่สุดเมืองหนึ่งใน
ภาคตะวันตก ซึ่งหากจะเปรียบกับเมืองราชบุรีซึ่งอยู่ในภูมิภาคเดียวกันจะพบว่า แม้
เมืองเพชรบุรีและเมืองราชบุรี จะมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านป้องกันราชธานี รับ
กองทัพพม่าจากทางด้านตะวันตกแต่เมืองราชบุรีก็ไม่ต้องรับศึกทั้ง 2 ด้านเหมือนเมือง

⁷⁷ พระยาวิเชียรคีรี (ชม ๙ สงขลา), พงศาวดารเมืองสงขลา

(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2496), พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
อำมาตย์เอกพระยาเพชรราชภิบาลนฤเบศร์ฯ (ท่วง ๙ สงขลา).

เพชรบุรี^{7๖} ทั้งนี้เนื่องจากเมืองราชบุรีไม่มีอาณาเขตติดต่อกับชายฝั่งทะเล ความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่ต่างกันนี้ นำไปสู่ความจำเป็นในการสะสมกำลังพล จำนวนมากไว้ที่เมืองเพชรบุรี เมืองนี้จึงถูกเลือกจากศูนย์อำนาจกลางให้เป็นแหล่ง สะสมกำลังลาวทรงดำตามที่ได้กล่าวแล้ว รวมทั้งการเกณฑ์ทัพไปรบในหัวเมืองปักษ์ใต้ เมื่อ พ.ศ. 2381 จำนวนคนที่เกณฑ์ไปจากเมืองราชบุรี มี 800 คน ซึ่งน้อยกว่าที่ เกณฑ์ไปจากเมืองเพชรบุรี^{7๗} เส้นทางคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ สู่ราชบุรียังมี ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจน้อยกว่าเนื่องจากผลผลิตที่สำคัญของเมืองราชบุรีคือ พืชผลต่าง ๆ ในขณะที่เมืองเพชรบุรีสามารถส่งผลผลิตน้ำตาลโตนดและผลิตผลจาก ทะเลออกขายต่างเมืองได้ตั้งแต่สมัยอยุธยา^{๗๘} โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทาง จากกรุงเทพฯ สู่ราชบุรีไม่สะดวกเท่าเดินทางมายังเมืองเพชรบุรีเนื่องจาก คลองลัด ต่าง ๆ เช่น คลองมหาชัย คลองสุนัขหอน ที่ขุดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ล้วนเอื้อต่อ การเดินทางมาเมืองเพชรบุรี ส่วนคลองลัดไปยังราชบุรี เช่น คลองภาษีเจริญและ คลองดำเนินสะดวกยังไม่มี^{๗๙}

ดังนั้น จากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของเมือง เพชรบุรี ในภูมิภาคตะวันตกของไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นดังกล่าวมาแล้วนี้ จึง มีผลให้เมืองเพชรบุรีได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากบุคคลหลาย ๆ กลุ่มในเวลาต่อมา

^{7๖} พระยาละแวกเข้าปล้นตำบลคลองกระแชงและประตูบ้านจวน เมื่อ พ.ศ. 2105 เกินกำลังชาวเพชรบุรีจะต้านทานได้ ข้าศึกเผาหอรบหลายกำแพงตี เมืองเพชรบุรีได้ จาก พระจักรพรรดิพงษ์ (จาด), พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2504) , หน้า 159.

^{7๗} กรมศิลปากร, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ , หน้า 56.

^{๗๘} คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม , หน้า 55.

^{๗๙} ดูแผนที่ในหน้า ๑๒ .